

lis keretek lenyűgözők s ellenállanak az új szellem érvényesülésének; ez azonban nem csüggesztheti el az új szellem hivatásos katonáit, kiknek az igazi emberi művelődés haladásán kell szakadatlanul munkálkodniok.

Ezek az új nevelés főbb eszméi. Tagadhatatlan, hogy ezek az eszmék nem mind merőben újak (*proles sine matre creata*), sőt azt is lehet mondani, hogy mindnyájukat meg lehet találni régebbi nevelési rendszerekben (Basedow, filantropikusok, Rousseau, Pestalozzi), sőt a mai eltérő pedagógiákban is. Ennyiben tehát nem vadonatúj nevelési gondolatokkal állunk szemben, mikor az „új iskolát“ s annak legfőbb elmélkedőjét, Ferrière-t tekintjük. Más szempontból azonban nem tagadhatjuk meg Ferrière gondolatvilágától az újság elismerő jelzőjét. Új ez az irány azért, mert új korszaknak szülötte: a mai nemzedék konkrét kérdései és célkitűzései váltották ki az elmélkedők lelkéből, mert az új tudományos kutatások lélektani, élet-tani, módszertani eredményeire támaszkodik, és legfőképen új azért, mert a jövő nemzedéket nevelve, egy egészen új világ-korszak megteremtésén fáradozik.

A kritika és a tapasztalás fogja eldönteni, mi az „új iskolában“ és Ferrière rendszerében a maradandó és értékes elem, melyből a jövőendő épül.

VÁRKONYI HILDEBRAND.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Magyar népoktatás.

„Bárminő terhes legyen is az az örökség, amely a nép-művelés terén a történelmi Magyarországról a trianoni Magyarországra szállt, szükséges, hogy hazánk mai elszegényedett állapotában is vállalja a nagy pénzügyi terheket, mert a nemzeti tömegműveltség szintjének lényeges emelése nélkül alig remélhetjük nemzeti vágyainknak és reményeinknek teljesülését.“ Gróf Klebelsberg Kunó miniszterünk ennek a gondolatnak a megszövegezése előtt tudta már, hogy ez az örökség csakugyan terhes. Mi is éreztük, de nem ismertük úgy, ahogyan ebben a kíméletlenül őszinte munkában élénk tárják a merész miniszter törzskarának a tagjai. Mért csak éreztük és nem ismertük ennek az örökségnek a terhét a maga teljes és leplezetlen valóságában? Mért kultúrpolitikuszaink és pedagóguszaink maguk is valahogy elsiklottak a valóságban rejlő nehézségek mellett; kimérték és felosztották a népoktatáshoz fűződő jogokat és köteleességeket, kiépítették nagy gonddal és körültekintéssel annak a kereteit, hálózatát, kifejezésre juttatták a meg-megújuló pedagógiai szükségleteket, megállapították a tanítás anyagát, célját, a nemzet boldogulásához vezető elveket. Építettek, tökéletesítették, szépítettek kitarató munkával, lelke-

sedéssel — pénzügyi terhek, nehézségek nélkül. És most meg-
szóltak a statisztikusok számokkal, grafikonokkal, térképek-
kel, vázlatrajzokkal. Megmutatják, hol mi van ez elszegénye-
dett csonka hazában, megállapítják, hol és mi hiányzik még,
kik és hányan szenvedik ennek a hiánynak a kárát, hogyan
növekszik ezeknek a kárvallottaknak a száma. Valóban új
hang, új módszer népoktatásunk irányításában. Kíméletlen
hang, de gyógyulást ígérő módszer.

Ilyen hangulatot, ilyen érzéseket keltett bennem a vallás-
és közoktatásügyi minisztérium kiadásában megjelent *Magyar
Népoktatás* című nagy munkának az átolvasása. Az első tanul-
mány — szerzőjének a meghatározása szerint — az elemi nép-
iskolák intézményének és munkásságának a fejlődését ismerteti
az iskolafenntartás, a népiskola fajtái, az iskolai hatóságok és
a tankötelesek beiskolázása szempontjából. Rövid összefoglalása
ez báró Eötvös József népoktatási alaptörvénye hatvaneszten-
dős élethatásainak. A tanulságokra nem igen mutat rá, de
van egy lényeges megállapítása, hogy a népoktatási törvény-
nek a községre mint iskolafenntartóra vonatkozó elgondolása
kevésbé bizonyult életrevalónak, a fejlődés nem igazolta a
közös iskola eszméjét. Ennek okát a tanulmány szerzője abban
keresi, hogy az ország népe a múlt század közepén még nem
volt eléggé áthatva az elemi műveltség fontosságának a tuda-
tától s így a községi szervezet sem érezte át népoktatási fel-
adatának igazi jelentőségét. Véleményem szerint ennél az ok-
keresésnél és a következtetésnél különbséget kellene tennünk a
közös és a községi iskola fogalma között. A közös iskola eszmé-
jét nem igazolta a fejlődés — mondja a szerző —, pedig vala-
mennyi állami iskolánk ilyen közös iskola, amelyek száma a
fejlődés útján az 1914. évig a semmiből 3502-re emelkedett, el-
érte összes népiskoláink 20%-át, a tanítók számában 26%-át.
S ha a fejlődés még így sem igazolta a közös iskola eszméjét,
ezt a megállapítást ki kell terjesztenünk az állami iskolákra
is. De mivel okoljuk meg akkor a félszázad alatt keletkezett
3502 iskolát? Azt is mondhatnók tehát, hogy „a községi szerve-
zet nem érezte át népoktatási feladatának igazi jelentőségét”,
szabadulni igyekezett az iskolafenntartás terhétől, inkább el-
fogadta az államtól a közös iskolát. Népoktatásunk fejlődése
útján ugyanaz a tapasztalatunk, mint minden más téren: nem
szeretünk adót fizetni, inkább megalkuszunk az elvekkel. Mire
szabad mégis következtetnünk népoktatásunk 60 éves fejlődésé-
ből? Arra, amit a munka 17. lapján látható grafikon mutat,
hogy az 1920/21. tanévben is elemi iskoláink 71%-át a felekeze-
tek tartották fenn. Igaz, hogy ebben az évben a felekezeti taní-
tók illetményeit 94,32%-ban az állam fizette, de már az 1927.
évben a felekezeti iskolák fenntartói 7,375.037 P értékű helyi
javadalmat biztosítottak tanítóik részére a természetben nyuj-
tott lakásokon és a nyugdíjintézetnek fizetett fenntartói járú-
lékon kívül.

A törvényhatósági joggal felruházott 9 városunk közül 4-ben teljesen, 3-ban részben állami jellegűek az elemi iskoláink, a 37 rendezett tanácsú város közül 17-ben állami jellegűek, 3-ban részben államiak, 14-ben felekezetiak. A 2821 községi elemi iskolai tanító közül 1956 Budapesten és még 7 városban működik, a többi 865 közül 551 osztatlan vagy kéttanerős iskolánál van, tehát tanyán vagy törpe községben. Ezek az adatok a mellett bizonyítanak, hogy földművelő népünk az egész országban a vallásos iskola híve maradt.

A községi iskola éppen úgy közös iskola, mint az állami és ha a községi iskola az elmúlt 60 év alatt nem is hódította meg azt a területet, amelyet népoktatásunk alaptörvényének a megalkotója szánt neki, a közös iskola mégis elterjedt, megerősödött, de állami jelleggel. Ezt csak külön célkitűzéssel lehetett elérni s ez a célkitűzés: „a magyarság védelme és megerősítése“. A cél érdekében vonzóvá kellett tenni az állami iskolát, egyengetni kellett elterjedésének az útját, jobbá és olcsóbbá kellett tenni minden más jellegű iskolánál. Az anyagias gondolkodás a népnél az olcsóságot kereste s ezzel az állami iskolának az a szomorú szerep jutott, hogy elszoktatta községeink egy részét a népoktatás terheinek közvetlen viselésétől. A népiskola az állam jószágá lett, törődjék az vele! A fejlődés e szerint csakugyan nem igazolta a közös iskola eszméjét s ezért írja egy következő tanulmány szerzője: „Mint az állami élet minden terén, a népoktatásügynél is revízió alá kell vonni a célkitűzéseket.“ Ezt a revíziót szolgálja, ennek a revízióknak a szükségességét tárja elénk kíméletlen őszinteséggel ez a hatalmas munka.

A népoktatási statisztika újabb adatai, A népoktatás akadályai és hiányai, Az elemi népiskolák fenntartási költségei című fejezetek együtt, egymást kiegészítve oly tökéletes képét adják népoktatásunk 60 éves fejlődés után elért állapotának, hogy még a csendes, távoli szemlélő is megérti rögtön, mért kellett revízió alá vonni népoktatásügyünk célkitűzéseit. Az iskolátlan belközségekben és külterületeken 1279 tantermünk hiányzik, a meglevő iskolák zsúfoltságának a megszüntetésére kell 3021 új tanterem, a meg nem felelő és újjáépítendő tantermek száma 1484, a hiány összesen 5784 tanterem! Ez azt jelenti, hogy — ha csak 40 tanulót számítunk is egy tanteremre — mindennapi tanköteleseink közül 231.360 nem jut megfelelő elhelyezéshez az iskolában, vagyis az összes tanulók 35%-a. Állami elemi iskolák túlszűfoltságának a megszüntetésére és rossz épületek pótlására 1031 új tanterem szükséges, kevés iskolával bíró olyan községekben, ahol az elmúlt 60 éven belül az állam vállalta magára a népoktatás szükségleteinek a kielégítését, vagy az iskolafenntartás terhének a megosztását szerződésben biztosította, 439 új tanterem sürgős felépítéséről kell gondoskodni. E szerint az országos szükségletnek 25,6%-a olyan községekre esik, ahol az állam a jogi iskolafenntartó, pedig a tanu-

lóknak csak 21%-a jár állami jellegű elemi iskolákba, vagyis az állami elemi iskolákat sem láttuk el jobban épületekkel, mint ahogyan ellátták a felekezeti iskolákat!

Az állami elemi iskolával bíró községek az 1927/28. évben az ott alkalmazott 4374 tanító összes illetményei címén 14.288.247 pengő államsegélyben részesültek. Ezzel szemben az előző évben az össze s nem állami jellegű elemi iskolákban működött 10.364 tanító államsegélye 15.002.792 P volt. Arányos számítás szerint a nem állami tanítók személyi illetményei 33 millió pengőt jelentenek, a többlet tehát a nem állami iskolák fenntartóit terheli.

Az iskolaépítési akció című fejezet írója népoktatásunk fejlődésének 60 évét három korszakra osztja fel: a deficités államháztartás korszaka (1868—1892), az állami elemi iskolák építésének korszaka (1892—1918), az összeomlástól a nagy iskolaépítő akció megindulásáig (1918—1925). Az első korszakra jellemző az a megállapítása, hogy a közoktatási kormányzatnak nem voltak pontos adatai az elemi iskolák viszonyairól, de a szükségletnek pontos kimutatására azért sem kerülhetett sor, mert nyilvánvaló volt, hogy a feladatok óriási tömegével szemben a rendelkezésre álló anyagi erő elenyészően csekély. Valahonnan mégis ismernie kellett tehát a közoktatási kormányzatnak, hogy sok és súlyos feladat vár reá a népoktatás terén, de nem talált e feladatok óriási tömegének megfelelő anyagi forrásra. Ezért „az állam a hitfelekezeti elemi iskolák ügyeivel alig foglalkozott s gondoskodása elsősorban a csekélyszámú és lassan szaporodó *állami* s ezeken kívül még a *községi* elemi iskolákra terjedt ki“.

A nem állami elemi iskolák fenntartói a második korszakban sem részesültek számottevő építési államsegélyben, csak tanítói fizetés kiegészítése címén, állami elemi iskolák építésére azonban már az 1892. évben 357.874 koronát költött az állam. Ez a tétel évről-évre emelkedett az államháztartás költségvetésében s a háború előtt való évben már 2.844.000 K-t irányoztak elő ezen a címen. Az eredmény mégis az, hogy nagy részben az 1892. év óta szervezett állami elemi iskoláink itt a megmaradt csonka területen 1031 tantermet nélkülöznek. A szerző súlyos sorrendi hibát állapít meg ezen korszak kultúrpolitikusai terhére az állami elemi iskolák szervezésénél. Statisztikájának adatai szerint 1914-ben 2378 községben volt már állami elemi iskolánk, ezek közül 252 nemzetiségi vidéken magyar többséggel bíró község, 577 ugyanott magyar kisebbséggel bíró község, 194 község a nyelvhatárok mentén, a magyar nyelvhatárokon belül 809 tiszta magyar vagy magyarok közé ékelt nem-magyarajkú község, 906 község pedig tiszta nemzetiségi vidéken volt. Ez a sorrendi hiba, az állami elemi iskolák szervezésének és elosztásának tervszerűtlensége nem magyarázza meg a kész, a megszervezett állami iskolák nagy tanteremhiányát. A megsonkításunk után megállapított sorrendi hibának csak akkor

éreznök igazán a fájdmát, ha ez az ijesztő tanteremhiányunk csak a nem állami elemi iskoláknál jelentkeznek, ha aránytalanul kevés állami iskolánk maradt volna, de kifogástalan épületekkel, mert államiak, mert mintául készültek a többi iskolafenntartó számára! Azt írja a szerző, „hogy 1914 előtt népoktatási kultúrpolitikánk a vezetők legjobb szándékai s részleges sikerei ellenére oly sokszor volt következtelen és tért téves utakra, ennek több oka is van“. Az első ok: „*mindvégig hiányzott az egész ország minden községére, az állami és nem állami elemi iskolák építésére és fejlesztésére egyaránt kiterjedő szerves program*“. A többi felhozott ok — a központi igazgatás megosztottsága, a politika befolyása — az első mellett jelentéktelen, eltörpül. Igen, hiányzott az összes iskolafenntartókra kiterjesztett szerves program, olyan program, amelynek mozgató szerve, éltető forrása egy — *Népiskolai Építési Alap!* Egyedül ez teszi lehetővé, hogy „a mai Magyarország népoktatásügyi kultúrpolitikája minden más mellétekintet nélkül csak egy célt tart szeme előtt: a szükséglet pontos megállapítását s ennek alapján annyi tanítói állás szervezését, annyi tanterem és tanítói lakás felépítését, amennyi valamennyi tankezelés hiánytalan és eredményes beiskolázására szükséges“.

Az *Országos Népiskolai Építési Alap megalakulása és működése* című fejezetet a szerző, hogy „a háború előtti magyar kormányok az ország kultúrájának alapvetésére, az elemi iskolai hálózat teljes kiépítésére nem nyújtottak kellő anyagi támogatást“. Ez a leplezetlen igazság s a jelenkor kultúrpolitikusi hasznos tanulmányt végeznének, ha azt kutatnák, kerésnék, mi volt ennek az oka, mért hagyta magukra az állam a felekezeti iskolák fenntartóit és mért maradt annyival adós a megszervezett állami iskoláknak is. A szerző megállapítása szerint alig negyvenmillió koronát tesz ki az az összeg, amelyet a magyar kormányok egy félszázad alatt erre a célra kiadtak s ezzel szemben a mai kormányunk az 1925. év tavaszától eddig már 34,340.000 P-t juttatott az *Országos Népiskolai Építési Alap*nak honmentő akciójának a végrehajtásához. Ezzel a mai lehetőséggel szemben semmivel sem menthető a háború előtti félszázad tehetetlensége; az anyagi tehetetlenségén kívül más, mélyebben rejlő okai lehettek ennek a szűkkeblűségnek, de ezek az okok a központi igazgatás szervei előtt is rejtve voltak.

Ilyen előzmények után a laikus olvasó szorongó érzéssel foghat hozzá *A tanítás tervének fejlődése* című fejezet olvasásához. „A tanítás célját, anyagát, a munka közben követett elveket megállapítani a kultúrpolitika feladata“ — írja a szerző. A kultúrpolitika s annak mindenkori irányítói sokkal szerencsésebbek voltak a népiskola belső életének a fejlesztésében, mint az anyagi ellátás terén. Az állam és a történelmi egyházak tanítási tervei könnyebben voltak megvalósíthatók, mint a dologi költségvetéseik, mert azok a tanítókon, ezek az adózó

alanyokon keresztül léptek életbe. A 60 éves fejlődés ideje alatt kibocsátott négy elemi népiskolai tanterv a szerző megállapítása szerint is felüli a koronkint jelentkezett új feladatokat s a népiskolai építési akció kezdetén megjelent új tantervben kitűzött legújabb feladatok, „a szakasjto kozlemenyei, a tanfelügyelőknek látogatásai alkalomával tett megjegyzései, a tanítótestületi, köri és vármegyei gyűlések, szakemberek állandó tanításai olyan lázas munkásságot indítottak meg, melyhez hasonlót régen tapasztaltunk“. A tanulmány szerzője ugyan csak a vallás- és közoktatásügyi miniszter által kibocsátott állami tanterv hatásairól ír, holott elemi népiskoláink 71%-a felekezeti jellegű s ezeknek a tantervét az egyházi főhatóságok állapítják meg. De közismert tény, hogy az állami tanterv hatása áterjedt ezekre az iskolákra is.

A magyar népoktatás mai állapotát ismertető tanulmányok sorát *A magyar népoktatás története* zárja be. A bevezető sorok szerint: „A magyar művelődéstörténetnek mai epochájában, amikor a népoktatás ügye az új tantervek életbeléptetésével járó belső, tartalmi fejlődés mellett gazdasági és politikai elesettségünket örvendetesen megcsúfoló, mérföldes léptekkel halad az extenzív megerősödés útján is, nem lesz alkalomszerűtlen és érdekesség nélküli ennek a mai előretörésnek részletes ismertetése után rövid összefoglalásban az olvasó elé vetíteni népoktatásunk régebbi multját és utóbbi évtizedekbeli történetét is.“ Ezt a történetet „a mai előretörés részletes ismertetése után“ tárja elénk a szerző a maga, statisztikán alapuló erejével, tisztánlátásával, de a figyelmes olvasó megérzi, hogy „a mai előretörés“ munkájában ez a tanulmány megelőzte a többit. Nagy szerencséje népoktatásunknak, hogy a számviszonyok megdönthetetlen erején edzett statisztikus végezte ezt a tanulmányt, aki meglátta e történet folyamán az elmaradt lehetőségeket is s a végén felsóhajt: „Hol lennénk már, ha a magyarságnak önvédelmi és politikai érvényesüléséért vívott harcai s főleg az amazokra való felkészülések mindenkori szellemi, gazdasági és embererejének olyan nagy részét le nem kötötték, fel nem emésztették volna!“ Mindegy! A statisztikus nem ijed meg a hiányok meglátásától. Nézzük, állapítsuk meg, hol *vagyunk!* S a vezérkar megállapította a rideg valóságot, mire a hadvezér kiadta a feladatot: most mutassuk meg, hova *kell* jutnunk, hogy megmentsük ezt a szétszedett nemzetet a végveszélytől!

Nagyon tanulságos a munkának ez a szakasza, mert bár a történeti anyagnak nagy részét ismert kultúrtörténeti forrásmunkákból veszi, de az egész anyagot átgyúrja, a statisztikus agyával és meglátásával úgy állítja össze, hogy a politika útvesztőiben járatlan elméleti pedagógus is észreveszi, mikor, hol, milyen tévedést, mulasztást követtek el, milyen gyengeséget árultak el népművelésünk vezetői, míg ide jutottunk, hogy a legnagyobb ínségben a legtöbb erőt kell kifejtenünk az új ala-

pok lerakásához. Az elmúlt 60 esztendő fejlődése csak az egész nemzeti életünket átható küzdelmekkel együtt bírálható el és értékelhető. Sokat jelent az, hogy 1869-től 1914-ig a 100.000 lélekre eső elemi iskolai tanulónk száma 39%-kal szaporodott s 1926-ig a mai csonka területünkön elemi iskoláink száma 2165-tel növekedett; ez a belső területen, községekben 25%-os, a külterületen 466%-os szaporulatot jelent. Csak ott a baj, hogy ezeket az új iskolákat a fejlődés évtizedein keresztül rendszerint „rozoga, szűk, sötét vályogházakba” helyezték el! Az azonos gondolatmenettel, egységes szándékkal, egy cél felé törekvő szerzők személy szerint nem vádolnak senkit ezért a reánk szakadt adósságért, de feltárják, hogyan keletkezett, milyen nagy, és meggyőznek bennünket arról, hogy törlesztése tovább már nem halasztható, sőt sürgős. Erejük a kérlelhetetlenül bizonyító számokban rejlik. Ezeket a bizonyítékokat nem lehet kiforgatni s ezeken épül fel *gróf Klebelsberg Kuno* népoktatási programja, ezek a régi iskolaeépítési akciójának. Akinek szédítőek e program arányai, súlyos a terhe, merész a lendülete, tanulmányozza át ezt a nagy szorgalommal, sok gonddal és szeretettel összeállított hatalmas munkát és meggyőződik róla, hogy nincs más kivezető út elesettségünkből a magyar feltámadás felé.

Padányi Andor.

A Harmadik Egyetemes Tanügyi Kongresszus és a vele kapcsolatos Országos Tanügyi Kiállítás.

Az elmúlt nyáron összesereglettek Budapesten csonka hazánk tanítói és tanárai, hogy bajtársaikkal való közvetlen érintkezés útján és az előre kijelölt előadók gondosan kidolgozott fejtegetéseiből és előterjesztéseiből világosabban lássák a nevelői munka magasabb céljait, hogy erőt merítsenek a nevelés útjába gördülő akadályok leküzdésére és hogy egységes tanítórenddé összeforrvá közös terveket szőjenek a jövőre.

A két előző (1848., 1896.) kongresszushoz hasonlóan a harmadik is a nemzet életének fordulópontjával esik egybe. Mint akkor, most is a nevelés felé irányul a közérdeklődés. A régi nagy vezérekhez és szorgalmas munkásokhoz hasonlóan a harmadik kongresszusnak is voltak széles látókörű, nagy tudású, mélyérzésű vezérei és becsületes, szorgalmas munkásai.

A kongresszus alapgondolata, hogy a nemzeti eszmény álljon a nevelés középpontjában, hogy a nemzet legyen a nevelés kiindulópontja és végcélja, a magyar nevelők hitvallásává tisztult a kongresszuson. Régebben is vallottuk ezt a hitet, de hogy a világháborút követő forradalmak véres és szennyes napjai után nem sodródtunk a nemzetköziség ragadós hínárjába, hanem fokozott meggyőződéssel ragaszkodunk a nemzeti eszményhez, mégis csak népünk őseréjének és a vezetők hűségének köszönhető. Ebből az őserőből és ezzel a hűséggel kell megalapoznunk a jövőt.